

EEN ANDER EUROPA IS MOGELIJK

IDEËN VOOR EEN NIEUW EUROPA

WILLEM BOS

EA
ANDER
EUROPA

€ 2,-

VOORAF

Na de referenda over de Europese Grondwet in Frankrijk en Nederland, op respectievelijk 29 mei en 1 juni 2005, werd door Europa een periode van bezinning van een jaar afgekondigd. Geplande referenda over de Grondwet in andere landen werden – met uitzondering van Luxemburg - afgelast. De Tweede Kamer besloot de dag na het referendum dat deze bezinningsperiode in Nederland gebruikt zou worden voor het voeren van een Brede Maatschappelijke Discussie (BMD) over de toekomst van Europa.

Acht organisaties die actief campagne voerden tegen de Grondwet sloegen de handen ineen om hun visie op een ander Europa in te brengen in de discussie. (Voor de deelnemende organisaties zie de laatste pagina van deze brochure). De tekst van deze brochure is het eerste resultaat daarvan.

Drie maanden later sneuvelde de inmiddels tot Nationale Europa Discussie omgedoopte BMD, toen politieke partijen in de Kamer het niet eens konden worden over de vraag of de discussie wel samen met de regering georganiseerd moest worden.

Vervolgens werd door de regering aangekondigd dat - om toch een maatschappelijk debat mogelijk te maken - het zo genoemde 'Europa-fonds' opgehoogd zou worden tot twee en een half miljoen euro. Daaruit konden maatschappelijke organisaties putten voor activiteiten die het debat over de toekomst van Europa mogelijk maken. Daarnaast zou het Ministerie van Buitenlandse Zaken ook zelf, via zo genoemde focusgroepen en een website, de mening van de Nederlanders peilen.

Als samenwerkingsverband deden we een aanvraag bij dat fonds voor een hele serie activiteiten: debatten, een website, de uitgave van een publicatie en dergelijke. Op 4 april – er waren toen inmiddels tien van de aangekondigde twaalf bezinningsmaanden achter de rug - kregen we te horen dat onze activiteiten niet voor subsidiëring in aanmerking kwamen. Natuurlijk zijn wij tegen deze - overduidelijk politiek gemotiveerde - afwijzing in beroep gegaan. Maar aangezien er voor de beroepsprocedure een periode van zes weken staat zal de beslissing hierover pas bekend worden gemaakt na afloop van de officiële bezinningsperiode.

Het debat over Europa na het referendum is tot op heden volstrekt niet van de grond gekomen. Drie politieke partijen: PvdA, GroenLinks en het CDA hebben elk een nota over Europa gepubliceerd, waarin iets kritischer dan voorheen gekeken wordt naar het huidige Europa. Maar daarmee is er nog geen sprake van een maatschappelijk debat over de toekomst van Europa.

Het Ministerie van Buitenlandse Zaken heeft een elektronische enquête gehouden. Ondanks een forse reclamecampagne hiervoor is de enquête slechts door 94.000 mensen ingevuld. Dat is minder dan één procent van de stemgerechtigde kiezers en iets meer dan één procent van de ruim zeven en een half miljoen kiezers die op 1 juni de gang naar de stembus maakten.

Het meest opvallende van de enquête was wat er niet werd gevraagd. Onderzoek naar het stemgedrag op 1 juni wijst uit dat heel veel mensen tegen de Grondwet hebben gestemd omdat ze het huidige Europa ondemocratisch vinden en te weinig sociaal. Ook zijn er nogal wat tegenstemmers die vinden dat de marktwerking in Europa te ver is doorgeschoten.

Maar daarover werd in de enquête niets gevraagd. Wel waren er maar liefst tweeëntwintig vragen over de uitbreiding van de Europese Unie en acht over het asielbeleid.

We kunnen nu dus al met een gerust hart voorspellen dat een van de conclusies van deze enquête zal zijn dat er niet uit bleek dat de respondenten problemen hebben met het democratische gehalte van de Europese Unie of met de marktwerking.

Die gang van zaken is typerend voor de manier waarop de gevestigde politiek omgaat met de uitslag van het referendum. Formeel wordt het referendum een groot succes genoemd en wordt er lippendienst bewezen aan "het Europadebat", in de praktijk wordt de uitslag zo veel mogelijk genegeerd, het debat ontweken, en wordt de Europapolitiek alleen maar bijgesteld op punten die niets met de Grondwet of het referendum te maken hebben, zoals verdere uitbreiding van de Unie en de verlaging van de Nederlandse afdracht.

Ondertussen is er vanuit Europa steeds meer druk om de Grondwet toch (in afgeslankte vorm) door te voeren. De Duitse bondskanselier Angela Merkel en de Europese Volkspartij (de bundeling van christendemocratische en conservatieve partijen waar het CDA bij is aangesloten) zijn daar voorstander van. Binnen de Nederlandse politiek

is er niemand die openlijk durft te pleiten voor een alsnog accepteren van de Grondwet. Wel lijkt de bereidheid te groeien om afzonderlijke onderdelen van de Grondwet in te voeren. Op slinkse wijze zou de komende jaren zo een aantal cruciale onderdelen van de grondwet ingevoerd kunnen worden, zonder dat het gevreesde G-woord daarbij hoeft te worden uitgesproken.

Een dergelijke aanpak is natuurlijk alleen mogelijk als hij in zo groot mogelijke rust kan worden uitgevoerd. Als het publieke debat over de toekomst van de Europese Unie op een zo laag mogelijk pitje blijft en vooral gedepolitiseerd wordt. Dus eventueel wel discussiëren over de uitbreiding, bijvoorbeeld of Moldavië ooit lid van de Europese Unie mag worden, of over de hoogte van de Nederlandse afdracht, maar niet over de fundamentele vraag wat voor een Europa de Nederlanders zelf nu eigenlijk willen.

Onder deze omstandigheden leek het ons nuttig deze tekst te publiceren. Niet omdat we een blauwdruk hebben voor het toekomstige Europa, maar omdat we een aantal essentiële vragen willen opwerpen. We hopen hiermee een bijdrage te leveren aan het Nederlandse Europadebat.

Deze tekst is binnen het samenwerkingsverband Ander Europa bediscussieerd en veel in de discussie gedane suggesties zijn er in verwerkt. Maar daarmee is het niet zoiets als een officiële tekst van het samenwerkingsverband. Het is een slechts een bijdrage aan de discussie op persoonlijke titel van de schrijver.

EEN ANDER EUROPA IS MOGELIJK

IDEEËN VOOR EEN NIEUW EUROPA

INLEIDING

Een week voor het referendum over de Europese Grondwet publiceerde Femke Halsema een open brief waarin ze de tegenstanders van de Grondwet uitdaagde om met een alternatief te komen. De leidster van GroenLinks bood zelfs aan om op haar kosten een zaaltje in het Haagse Babyloncomplex te huren waar de verschillende tegenstanders in alle rust aan hun alternatief konden werken.

Namens een van de geadresseerden, het Comité Grondwet Nee, kon ik haar nog dezelfde dag antwoorden dat wij van dat aanbod geen gebruik zouden maken omdat één van de bezwaren van het Comité Grondwet Nee juist is dat deze Grondwet door een zeer beperkt gezelschap zonder werkelijke betrokkenheid van de bevolking in elkaar is gezet (...) en dat er na het afwijzen van deze Grondwet een brede discussie noodzakelijk is over de vraag wat voor een Europa de Nederlandse burgers willen en hoe dat Europa gestructureerd moet worden.

Een week later werd de Grondwet door een ruime meerderheid van de kiezers verworpen. De dag daarop discussieerde de Tweede Kamer over de uitslag van het referendum en nam met grote meerderheid een motie aan waarin tot een Brede Maatschappelijke Discussie over Europa werd besloten. Tot het uitvoeren van deze motie bleek de Kamer niet in staat. Vier maanden later was dat idee weer van de baan.

Inmiddels is het duidelijk dat politiek Den Haag het hele referendum over de Grondwet maar zo snel mogelijk wil vergeten om door te kunnen gaan met de orde van de dag.

Voor ons als tegenstanders van de Grondwet en van het huidige Europa is er alle reden om de discussie verder te voeren. Met het afwijzen van de Grondwet is het duidelijk wat we níet willen. Daarmee is ruimte ontstaan om na te denken en te discussiëren over welk Europa we dan wel willen en hoe we dat kunnen bereiken.

Met deze tekst willen we een bijdrage aan die discussie leveren. Het is geenszins de bedoeling om hier een blauwdruk van een ander Europa te geven. Wat dat betreft moeten we Femke Halsema nog steeds teleurstellen. Geen blauwdruk, wel een aanzet tot verdere discussie.

Wat we wel proberen te doen is een aantal van de punten die we ook in de referendumcampagne naar voren hebben gebracht wat verder uitwerken en een aantal discussies die toen gevoerd zijn systematiseren. In de hoop dat dat verdere discussie zal stimuleren.

WAT IS EUROPA

Als men een willekeurige Nederlander vraagt: Wat is Amsterdam, of Den Haag, Groningen of Ermelo, dan volgt er een – al dan niet enthousiaste – beschrijving van deze plaatsen met hun ware of vermeende karakteristieken. Zo ook als men de naam van een land noemt. Maar bij de naam Europa komt er meestal een andere reactie. Europa, dat is regelgeving, dat zijn politieke spelletjes, dat is veel geschreeuw en weinig wol.

Europa is niet meer gewoon het werelddeel waarin wij wonen, de vijfde concentrische cirkel van ons bestaan zoals we die als kind op onze schoolschriften schreven na straat, plaats, provincie en Nederland en voor Aarde, Melkweg en Heelal. Europa is geen deel meer van ons. Europa, dat zijn mannen in grijze pakken, eindeloze marathonvergaderingen met onduidelijke uitkomsten, regelingen, verordeningen, aanbestedingen en vooral veel onbegrijpelijk jargon. Daarom is die Grondwet van honderden pagina's onleesbare tekst voor velen ook het symbool van dit Europa van de regelneven. Als we het over dat Europa, over de bestaande Europese Unie hebben, zullen we dat verder aanduiden met het 'bestaande', of met 'dit' Europa. Als we het over een ander of een nieuw Europa hebben dan bedoelen we het Eu-

ropa waarvan de kiem is gelegd in de sociale strijd van de afgelopen tijd en waarvan we hopen dat het de komende tijd verder uitgebouwd zal worden.

VAN WIE IS EUROPA

Bij veel mensen bestaat het beeld dat het huidige Europa geleid wordt door de Brusselse bureaucratie. Dat het de Europese Commissie en haar ambtenarenapparaat zijn die de touwtjes in handen hebben. Dat is een misvatting. De politieke macht in dit Europa ligt bij de regeringen van de lidstaten. Zij zetten in hun topontmoetingen de grote lijnen uit. Zij benoemen de Europese Commissie. Zij werken in de verschillende raden van vakministers het beleid verder uit. Het zijn ook de regeringsleiders die – na het voorwerk van een conventie – de Europese Grondwet hebben vastgesteld. En zij hebben zich ingespannen om die aangenomen te krijgen.

Dat toch vaak gedacht wordt dat het de Europese Commissie is die de zaak bestiert komt door de manier waarop de besluitvorming in Europa aan het publiek wordt gepresenteerd. Wat er door de Europese regeringen gezamenlijk wordt besloten kan op twee manieren aan de burgers worden uitgelegd. Als het een positieve boodschap is dan wordt het uitgelegd als een succes dat door de minister (of de minister president) met grote moeite uit het vuur is gesleept. Als het om een negatieve boodschap gaat dan is het: helaas dat moet van Brussel. Dat spel wordt al decennia door alle Europese regeringen gespeeld en heeft er toe bijgedragen dat Europa in een steeds slechtere reuk is komen te staan.

Het Europa zoals dat de afgelopen decennia tot stand is gekomen is het Europa van en voor de markt. Het Europa van de onbelemmerde concurrentie en het vrije verkeer van goederen, diensten, personen en kapitaal. Het neoliberale gedachtegoed is door de Europese regeringen omhelsd en Europa is omgebouwd tot een instrument om dat in praktijk te brengen. Het huidige Europa wordt voorgesteld als een reactie op de neoliberale globalisering. Als een poging om de Europese burgers te beschermen tegen de gevolgen van de globalisering. In werkelijkheid is het er (samen met de VS) de motor van.

De winnaars van de neoliberale orde zijn de grote bedrijven. Zij krijgen de beschikking over een grote Europese thuismarkt waar ze zich vrijwel onbelemmerd kunnen bewegen op zoek naar de laag-

GLOBALISERING, NEOLIBERALISME EN VOORUITGANG

De wereld verandert snel. Globalisering, toenemende concurrentie, nieuwe technieken en productieprocessen, dat alles maakt het noodzakelijk om te moderniseren en ons aan te passen. Met die argumenten wordt de ene na de andere aanval op sociale verworvenheden en openbare voorzieningen onderbouwd. We moeten ons sociale stelsel aanpassen om het overeind te kunnen houden, is de redenering. Daarbij wordt het beeld geschetst dat wie zich tegen de neoliberale hervormingen richt zich in feite verzet tegen de vooruitgang en de moderniteit.

Daarbij worden twee verschillende zaken op één hoop gegooid. Aan de ene kant hebben we ontwikkelingen in wetenschap en techniek en de gevolgen daarvan. Aan de andere kant hebben we te maken met een bepaalde ideologie (het neoliberalisme) en de politieke keuzen die daar uit voortvloeien.

Als gevolg van de ontwikkeling van de microchip maken we een technologische revolutie mee die door de automatisering en de ontwikkeling van het internet diepgaande gevolgen heeft voor het hele functioneren van de samenleving. Productieprocessen en vooral processen van distributie en informatieverwerking worden hier vergaand door beïnvloed. Die veranderingen hebben het ontstaan van allerlei nieuwe verschijnselen mogelijk gemaakt, bijvoorbeeld het zogenaamde flitskapitaal.¹ Dit kapitaal kan alleen functioneren doordat er 'real time' informatie uit de hele wereld beschikbaar is en er grote sommen geld met een paar muisklikken omgezet kunnen worden. Zonder de ict-technologie was dat niet mogelijk.

Maar dat wil niet zeggen dat het bestaan van het flitskapitaal een automatisch, laat staan een onvermijdelijk gevolg is van de nieuwe technologische revolutie. Het is evengoed het gevolg van de besluiten om de beperkingen aan het internationale kapitaalverkeer op te heffen. Tot het begin van de jaren zeventig van de vorige eeuw was het gebruikelijk dat landen beperkingen stelden aan grensoverschrijdende financiële transacties. Met het doorzetten van het neoliberale gedachtegoed is dat een taboe geworden en werd vrijwel overal besloten die beperkingen op te heffen. Dat geldt ook voor allerlei andere maatregelen die als onvermijdelijke gevolgen van de globalisering worden voorgesteld. Het liberaliseren van de internationale handel; het verzelfstandigen en privatiseren van allerlei gemeenschapsvoorzieningen; het verlagen van de vennootschapsbelasting; het versoepelen van het ontslagrecht en dergelijke.

Dat zijn allemaal politieke beslissingen. Alleen komt het politici heel goed uit om ze als noodzakelijke gevolgen van de globalisering of als dictaten uit Brussel af te schilderen.

---

¹ Flitskapitaal is geld dat om speculatieve redenen zeer snel van de ene in de andere valuta wordt omgewisseld om zo te profiteren van schommelingen in de wisselkoersen. Grote spelers op deze markt, waar duizenden miljarden per dag omgaan, beperken zich niet tot het profiteren van koersschommelingen maar zetten ook miljarden in om de koersen te manipuleren. Vooral de Azië-crisis van 1997 is een goed gedocumenteerd voorbeeld hiervan.

ste productiekosten en de hoogste winsten; bovendien behartigt de Europese handelspolitiek hun belangen op wereldvlak, zoals bij de onderhandelingen in de Wereldhandelsorganisatie. Aan de kant van de verliezers treffen we de kleinere bedrijven die de concurrentie niet meer aan kunnen en in het proces van schaalvergroting het hoofd niet meer boven water kunnen houden; de kleine boeren en producenten die gewend waren hun artikelen vooral op de lokale en nationale markt af te zetten en nu door de multinationals weg worden gespeeld; de arbeiders die met lagere lonen en slechtere (arbeids-) voorzieningen genoeg moeten nemen of de werkgelegenheid naar elders zien vertrekken. De grote meerderheid van de bevolking merkt hoe de verzorgingstaat wordt afgebroken en steeds meer gemeenschapsvoorzieningen door privatisering en liberalisering veel duurder worden.

Zoals het aan de top de sterkste spelers zijn die hun positie weten te versterken, zo zijn het aan de basis degenen met de zwakste positie die het meest de dupe zijn: vrouwen, migranten, gehandicapten, degenen met een geringe opleiding en een slechte startpositie.

De andere grote verliezers van de neoliberale orde zijn de landen van het Zuiden, het milieu, het klimaat, de natuur en het dierenwelzijn. Waar winst, mobiliteit, marktwerking, productieverhoging, versterking van de concurrentiepositie voorop staan verliezen de zachte krachten. "Alles van waarde is weerloos" dichtte de dichter. Als alleen de waarde telt gaat het weerloze ten onder.

MEER OF MINDER EUROPA

Omdat de Europese Unie systematisch gebruikt wordt om de neoliberale politiek door te zetten, is zij onder de bevolking steeds minder populair geworden. Dus hebben veel mensen de neiging om te pleiten voor 'minder Europa'. In vele opzichten is dat terecht.

De rol van Europa in het steeds verder doorvoeren van het neoliberalisme zal een halt toe moeten worden geroepen. Om te beginnen bij het invoeren van de marktwerking in de zorg en andere openbare voorzieningen. Dat betekent dat de vrije marktwerking: 'Het beginsel van een open markteconomie met vrije mededinging', zoals dat in het huidige verdrag staat, als principe zal moeten verdwijnen.²

---

² Dat betekent natuurlijk niet dat iedere marktwerking daarmee moet of zal verdwijnen. Het betekent alleen dat marktwerking opgevat wordt als een mogelijk economisch sturend mechanisme, dat toegepast kan worden naast andere mechanismen. Zoals directe steunverlening, belastingfacilitei-

Ook andere zaken moeten zo snel mogelijk verdwijnen. Bijvoorbeeld de (zelf opgelegde) verplichting tot het steeds verder bewapenen zoals geformuleerd in het beruchte artikel 41 van de Grondwet: 'De lidstaten verbinden zich er toe hun militaire vermogens geleidelijk te verbeteren'. Ook het Europese bewapeningsbureau dat een gevolg is van die benadering zou zo snel mogelijk geruimd moeten worden.

Maar dat betekent niet dat er over de hele linie minder Europa moet komen. Zeker niet. Het is een illusie om te denken dat allerlei grote problemen waarmee we geconfronteerd worden in het kader van de eigen politiek van de nationale staten opgelost kunnen worden. Dat geldt overduidelijk voor de opwarming van de atmosfeer en andere ecologische rampen die het hele voortbestaan van de mensheid bedreigen. Maar het geldt ook voor de vrijwel ongebreidelde macht van de multinationale ondernemingen, het gevaar van het al eerder genoemde flitskapitaal, de groeiende internationale kloof tussen arm en rijk en alle andere mondiale problemen.

Voor het afwenden van die bedreigingen hebben we Europa nodig. Daarvoor is Europese politieke machtsvorming noodzakelijk. Afzonderlijke landen, ook van de omvang van de gemiddelde Europese naties, staan vrijwel machteloos tegenover de grote multinationale ondernemingen. Als ze niet gezamenlijk optreden worden ze tegen elkaar uitgespeeld. Juist Europese samenwerking maakt het mogelijk om gezamenlijke maatregelen te nemen op economisch, sociaal of ecologisch vlak, zonder dat grote marktspelers daar omheen kunnen. Natuurlijk moet er wel de politieke wil zijn. En er moeten beleidsinstrumenten zijn.

BELEIDSINSTRUMENTEN

Het trieste van de ontwikkeling van Europa in de afgelopen twee decennia is dat die instrumenten steeds meer zijn verdwenen. Terwijl ze noodzakelijker zijn dan ooit. De Europese landen hebben ze uit

---

ten, of juist hogere belastingen/heffingen of zelfs verboden wegens ecologische of sociale redenen. In de discussienota 'Vertrouwen herwinnen' over Europa die de PvdA in oktober 2005 uitbracht als antwoord op het nee in het referendum, wordt onder andere gepleit voor het terugdringen van de marktwerking als het gaat om sociaal beleid en de publieke sector en voor het overlaten van de inrichting van de verzorgingsstaat aan de nationale democratie. Ook stelt men dat de regels voor de marktwerking alleen moeten gelden voor grensoverschrijdende en niet voor nationale en regionale markten. Dat zijn natuurlijk stappen vooruit. Alleen vergeet men te vermelden dat daarvoor een fundamentele wijziging van de verdragtekst noodzakelijk is.

handen gegeven, en op Europees vlak is er weinig voor in de plaats gekomen.

De afzonderlijke landen kunnen met de invoering van de euro geen monetair beleid meer voeren, maar ook politiek Europa doet dat niet. Er is één doelstelling voor het monetaire beleid vastgelegd: het bewaken van de prijsstabiliteit (het tegengaan van inflatie). De uitvoering daarvan wordt overgelaten aan de Europese Centrale Bank waarop iedere democratische controle ontbreekt. Terwijl vroeger landen konden beslissen om onder bepaalde omstandigheden de inflatiebestrijding minder prioriteit te geven ten gunste van het stimuleren van de bestedingen om zo de werkloosheid te bestrijden, is dat nu onmogelijk geworden.

Europa maakt door het stabiliteitspact een effectief begrotingsbeleid van de afzonderlijke landen onmogelijk. Ook hier zijn het vooraf vastgestelde criteria die de beleidskaders bepalen en beperken.

Een actief industriebeleid en een effectief werkgelegenheidsbeleid (dat wil zeggen een beleid dat gericht is op het behouden en creëren van banen en niet een beleid gericht op het criminaliseren van werklozen en uitkeringsgerechtigden), worden door Europa onmogelijk gemaakt. Immers, overheidssteun aan bedrijven op nationaal vlak is verboden (uit oogpunt van concurrentievervalsing.³) Europees beleid op dat vlak ontbreekt. Er wordt op Europees vlak niets gedaan aan het opbouwen en versterken van het industriële apparaat en het ontwikkelen van research. De enige uitzondering hierop is het Galileoproject, maar daar is dan ook meer dan tien jaar over onderhandeld.

Ook de Europese infrastructuur wordt vrijwel geheel aan de ontwikkeling van de markt over gelaten. Het weg-, spoor- en luchtverkeer is geliberaliseerd, maar een vervoersbeleid ontbreekt. Pogingen om tot een geïntegreerd Europees spoornet te komen zijn mislukt. Plannen om een Europese geïntegreerde kustvaart te ontwikkelen die een alternatief zou kunnen vormen voor het wegverkeer zijn nooit verder dan de tekentafel gekomen. En ondertussen groeit het weg- en luchtverkeer en de daarbij behorende uitstoot van gevaarlijke stoffen.

Eigenlijk zijn er slechts drie terreinen waar van een zekere consistente Europese politiek kan worden gesproken: het gemeenschappelijke

---

³ Uitzondering hierop vormt de wapeningsindustrie, waar nationale steun wel is toegestaan.

landbouwbeleid, de regionale ontwikkelingspolitiek gebaseerd op de structuurfondsen en het milieubeleid. Voor de rest is het de geliberaliseerde markt die het werk moet doen.

Hoe de politiek op die verschillende beleidsterreinen er uit moet zien is natuurlijk onderwerp van politieke discussie en strijd. Maar door de zaak zo in te richten wordt er een keuze gemaakt, zonder inhoudelijke politieke discussie. Voor de neoliberale marktfundamentalisten is het geen kwestie van keuze, voor hen is marktwerking de enig mogelijke oplossing.

De strijd tegen de neoliberale politiek begint met de strijd tegen dit marktfundamentalisme. Met het duidelijk maken dat het hier gaat om politieke keuzen, op basis van politieke visies. Hoe je de economie inricht, welke economische politiek je voert, welke prioriteiten je legt bij de ontwikkeling van de infrastructuur en dergelijke zijn geen neutrale technische kwesties. Het zijn de wezenlijke politieke vragen in een samenleving. Zaken waar het leven van de mensen direct door wordt geraakt. Het gaat om het afwegen van de belangen van verschillende groepen. Dat zou het hart van de politieke democratie moeten vormen.

Een groot deel van de politieke strijd zal zich in Europa binnen nationale kaders af blijven spelen. Maar wat betreft een aantal centrale zaken zoals het monetair beleid (zeker met de invoering van de euro), het werkgelegenheidsbeleid, het industriebeleid, de grote infrastructuur, maar ook sociaal beleid is een gezamenlijke Europese aanpak noodzakelijk. Om de eenvoudige reden dat de huidige nationale staten niet opgewassen zijn tegen de macht van de grote spelers op de markt. Daarom is een sterker politiek Europa noodzakelijk.

INTERGOVERNEMENTEEL OF FEDERAAL

De discussie over de toekomst van Europa is heel lang gevoerd in termen van intergouvernementeel versus federaal. De intergouvernementele aanpak bestaat eruit dat de Unie (en haar voorgangers) functioneert op basis van verdragen tussen de lidstaten. De regeringen van de lidstaten komen tot een gezamenlijk standpunt dat in een verdrag wordt vastgelegd.

Voor federalisten gaat dit niet ver genoeg. Voor hen is een federatie, een federale staat het ideaal.

Formeel is Europa intergouvernementeel gebleven en functioneert ze op basis van verdragen tussen de in de Unie samenwerkende lidstaten. Vandaar dat de Europese Raad - de vergadering van regeringsleiders - het hoogste orgaan is in de Unie. Maar in de praktijk zijn de verdragen zo omvattend, is er zo veel Europese regelgeving en zijn er Europese instanties met bevoegdheden ontstaan, dat er van een specifiek Europees bestuursniveau sprake is.

Het resultaat van die intergouvernementele besluitvorming is een tweeslachtige situatie. Dit wordt op perfecte wijze geïllustreerd door de voorgestelde Grondwet. Formeel is dit een verdrag. Dat impliceert dat het alleen in werking treedt als alle partijen het ondertekenen. Maar inhoudelijk heeft dit verdrag natuurlijk wel degelijk constitutionele pretenties. Het creëert Europese organen en deelt hun bevoegdheden toe.

De Europese Raad (van regeringsleiders) is het belangrijkste besluitvormende orgaan. De besluiten van de Europese Raad ontsnappen voor een groot deel aan democratische controle. Natuurlijk controleren de nationale parlementen in de lidstaten in principe wat hun regeringen op de Europese toppen en in de raden van de vakministers besluiten. Maar die controle kent grote beperkingen. De vergaderingen vinden achter gesloten deuren plaats en er is steeds sprake van een ingewikkeld onderhandelingsproces waarin allerlei zaken tegen elkaar uitgeruild worden. Voor de leden van de nationale parlementen op afstand is het uiterst moeilijk om hun controlefunctie waar te maken. Laat staan dat er mechanismen bestaan waardoor de nationale parlementen gezamenlijk de hele Raad op de vingers kunnen tikken.

Het Europese Parlement heeft zeer beperkte bevoegdheden en enkel een vetorecht over beslissingen van de Raad op die vlakken waarop het parlement als medewetgever 'bevoegd' is. (Zie daarover verderop).

Aangezien dus noch de nationale parlementen, noch het Europese Parlement de Raad als wetgevend orgaan volledig kunnen controleren, betekent dat dat belangrijke beslissingen in Europa genomen worden zonder serieuze democratische controle. Er is dus vooral een grondige

democratisering van Europa nodig. Daarbij moet het gouvernementalisme (de centrale rol van de regeringen) worden overstegen en vervangen worden door een centrale rol van de bevolking. Die hoort in een democratie immers het laatste woord te hebben.

Een dergelijke verandering betekent helemaal niet dat daarmee de stap naar het federalisme wordt gezet. Het is heel goed mogelijk om tot een democratisch Europa te komen zonder dat dat een strenge federale structuur heeft. We komen daar later op terug.

GROEN EUROPA

Door velen wordt de milieupolitiek van Europa als een succes beschouwd. Ze wijzen op de rol van Europa in het tot stand komen van het Kyoto-protocol en benadrukken dat er een groot aantal Europese milieunormen zijn vastgelegd waar de overheden van de afzonderlijke landen aan gebonden zijn. Voor een deel is dat zeker waar. Er bestaat een grote hoeveelheid Europese regelgeving op dit vlak en er zijn in principe mogelijkheden om de nationale (en lagere) overheid op basis daarvan tot bepaalde maatregelen aan te zetten.

Dat is ook meer dan noodzakelijk in een dichtbevolkt en geïndustrialiseerd werelddeel als Europa. Het is vanzelfsprekend dat de Unie een belangrijke rol speelt bij het binnen de perken houden van deze problematiek die bij uitstek grensoverschrijdend is. Maar daar kan niet de conclusie uit getrokken worden dat het huidige Europa groen is of dat dit Europa groen kan worden.

De Kyotodoelstellingen worden nergens in Europa gehaald. De luchtverontreiniging beneemt steeds meer Europeanen de adem. Het Europese landbouw- en handelsbeleid leidt tot een snelle ontbossing en milieudegeneratie in andere continenten. Klimaatverandering en slecht beheer leiden in Zuid-Europa tot steeds frequentere en heviger bosbranden en overstromingen.

Er is werkelijk geen enkele reden tot tevredenheid over het Europese beleid op dit vlak. Daarvoor moeten we verder kijken dan het milieubeleid in engere zin. Als we kijken naar het totale beleid in Europa dan is de achteruitgang niet verwonderlijk.

De doelstelling van het Europese landbouwbeleid is nog steeds

ADEMNOOD OF CONCURRENTIEVRIJHEID

De discussie over de roetfilters voor dieselmotoren vormt een goede illustratie van het Europese milieubeleid. Europa kent normen voor luchtverontreiniging, waaronder normen voor fijnstof. Die normen worden in Nederland ruimschoots overschreden en er komen dan ook duizenden mensen per jaar eerder te overlijden als gevolg van deze verontreiniging. Als op basis van de Europese normen de Raad van State bouwprojecten afkeurt komt staatssecretaris van Geel van Milieu in het geweer. Hij stelt voor om in Nederland al eerder dan elders in Europa roetfilters op dieselmotoren verplicht te stellen.

Ho, ho, is de reactie uit Brussel. Dat kan zo maar niet. Nog niet alle autofabrikanten zijn klaar voor de invoering van roetfilters. Als je dat nu verplicht stelt dan trek je de fabrikanten die er wel klaar voor zijn voor, en dat kan natuurlijk niet. Dat is in strijd met ons heilige principe van de vrije en onvervalste concurrentie. Jammer voor de mensen die ook de komende jaren nog aan ademnood zullen overlijden, maar Europa heeft principes, en daar staat het voor.

Gelukkig is er in Nederland net een referendum over de Grondwet geweest en begrijpt de staatssecretaris dat na de duidelijke uitslag daarvan zichten voor Brussel nu door de bevolking niet goed begrepen zal worden. Dus misschien komen die filters er toch op korte termijn. Met dank aan de nee-stemmers.

productieverhoging. Met de Lissabonagenda heeft Europa vastgelegd de meest concurrerende economische eenheid in de wereld te willen worden. Productieverhoging, mobiliteitsbevordering en concurrentie zijn de sleutelbegrippen in dit Europa en die verhouden zich slecht tot energiebesparing, duurzaamheid en rationeel en ecologisch verantwoord beheer.

Voor een groen Europa - dat wil zeggen een Europa dat een actieve rol speelt in het afwenden van de ecologische ramp die ons op den duur bedreigt - zal rigourees gebroken moeten worden met de economische logica van méér produceren, méér consumeren, méér mobiliteit. Het welzijn van de bewoners van Europa en de rest van de wereld, het behoud van ecosystemen, duurzaamheid en dierenwelzijn zal in de plaats moeten komen van het streven naar winstmaximalisatie van afzonderlijke bedrijven.

SOCIAAL EUROPA

Het is een gemeenplaats om te stellen dat de ontwikkeling van een sociaal Europa achter is gebleven bij het Europa van markt en munt. Door sommigen wordt het voorgesteld alsof na het Europa van markt

en munt op basis daarvan nu ook een sociaal Europa opgebouwd kan worden. Eerst is de economische basis gelegd voor een verenigd Europa, nu kan op basis daarvan een sociaal Europa opgebouwd worden, is dan de redenering.

In werkelijkheid is de ontwikkeling omgekeerd. De zogenoemde welvaartsstaten of verzorgingsstaten die in West-Europa na de Tweede Wereldoorlog tot stand zijn gekomen⁴, zijn de afgelopen twee decennia in het kader van het Europa van de markt en later de munt gestaag afgebroken. Onder het mom van de noodzaak van liberalisering en privatisering, het drukken van de sociale loonkosten, de introductie van marktwerking en het flexibiliseren van de arbeidsmarkt, zijn ze voor een groot deel ontmanteld.

De gevolgen daarvan zijn dramatisch. De kloof tussen arm en rijk binnen de West-Europese landen is enorm toegenomen. Er is een werkelijke onderklasse ontstaan van mensen met een geringe opleiding, zonder vast werk, een beperkte sociale zekerheid en zeer geringe vooruitzichten. Daarbij gaat het al lang niet meer om mensen die om welke reden dan ook buiten het arbeidsproces staan, maar ook hier kennen we inmiddels een omvangrijke laag van 'working poor'. Mensen die wel (tijdelijk) werk hebben, maar daarmee niet boven de armoedegrens uitkomen. Het spreekt voor zich dat deze groep vooral bestaat uit de delen van de arbeidersklasse met de zwakste positie op de arbeidsmarkt: allochtone jongeren, vrouwen (en dan met name alleenstaande vrouwen met kinderen), gehandicapten, oudere migranten met een geringe opleiding en dergelijke. Tegelijkertijd vertoont het aantal miljonnairs en het totale vermogen in Nederland een doorgaande groei.

Tegelijkertijd zien we een verzwakking van de vakbeweging. Daarbij spelen drie factoren een rol. Op de eerste plaats de bewuste aanvallen van rechts op de positie van de vakbeweging. De politiek van de regering-Thatcher ten opzichte van de mijnwerkers in 1984-85 vormt hier het prototype van. Nadat de kracht van de mijnwerkersbond was gebroken, en daarmee ook de andere bonden een lesje was geleerd,

---

⁴ Die 'welvaartsstaten' kwamen tot stand door de specifieke combinatie van een lange periode van opgang van de kapitalistische wereldeconomie na de vernietigingen van de Tweede Wereldoorlog, een zeker herstel en groei van de kracht van de arbeidersbeweging in West-Europa, en de angst bij de heersende elite voor een 'communistische' omwenteling in West-Europa. Onder die omstandigheden werden er stelsels van sociale zekerheid opgebouwd die met het doorzetten van de neoliberale revolutie gestaag weer werden afgebouwd.

kon Thatcher haar neoliberale politiek verder doorzetten. Ook elders in Europa en in Nederland zien we stelselmatige pogingen om de positie van de vakbeweging te ondermijnen en haar irrelevant te maken.

In de tweede plaats hebben zowel technische veranderingen in de productie en distributie en vooral de sociale gevolgen van de neoliberale politiek geleid tot een objectieve verzwakking van de vakbeweging. Grote bastillons van de vakbeweging, zoals in Nederland de scheepsbouw, de textiel, en elders in Europa de mijnbouw en de metaalindustrie, waar vele duizenden arbeiders in een bedrijf geconcentreerd waren, zijn verdwenen. Daarvoor in de plaats is een veel gedifferentieerdere, flexibelere en voor een deel langs etnische lijnen verdeelde arbeidersklasse gekomen, die moeilijker te organiseren is. En daarbij heeft ook de ideologie van het neoliberalisme, gericht op individuele mogelijkheden en kansen en niet op solidariteit en gezamenlijkheid, tot een verzwakking geleid.

In de derde plaats kunnen we niet heen om de rol die de leiding van de vakbeweging in dit proces heeft gespeeld. Deze - politiek vooral met de sociaaldemocratie verbonden - groep is sterk mee gegaan in de logica van het neoliberale denken. Niet het organiseren van het verzet tegen de neoliberale politiek, maar het polderen en meedenken stond voorop. Dat gold zeker ten aanzien van Europa. Het referendum over de Grondwet, waarbij de bondsleiding een actieve (zij het verkapte) ja-campagne heeft gevoerd terwijl de overgrote meerderheid van haar achterban nee heeft gestemd, spreekt wat dat betreft boekdelen.

EEN EUROPEES SOCIAAL MODEL

Een sociaal Europa zal niet als een verdere uitbouw van het huidige Europa van markt en munt kunnen ontstaan. De dominantie van de marktwerking zal juist leiden tot een steeds verdere afbraak van de restanten van de verzorgingsstaten. Een sociaal Europa zal tot stand komen door strijd tegen het huidige Europa van de markt. De eerste stappen in het opbouwen van een sociaal Europa bestaan uit de strijd tegen de verdere verslechtingen die nu in Europa op ons afkomen: aanvallen op de pensioenen, de liberalisering en privatisering van de zorg, de dienstenrichtlijn en dergelijke.

HANDVEST VAN DE GRONDRECHTEN, RECHTEN VOOR MENSEN OF RECHTEN VOOR BEZIT

De basis van een sociaal Europa zou gelegd kunnen worden door het vaststellen van elementaire sociale rechten die voor alle inwoners van Europa zouden moeten gelden. Volgens sommigen vormt het 'Handvest van de grondrechten' dat in 1999 werd opgesteld en integraal in de Grondwet is opgenomen die basis. Het Europees Vakverbond omschreef het Handvest zelfs als een 'springplank naar het sociaal Europa'.

Dat lijkt een misvatting. Het Handvest is in tegenstelling tot wat de naam suggereert niet een tekst waarin fundamentele rechten van de burgers worden vastgelegd, maar veeleer een document waarin de neoliberale politiek wordt beklonken. Alleen al de preambule van het document maakt dit duidelijk.

'Zij streeft er naar om een evenwichtige en duurzame ontwikkeling te bevorderen en bewerkstelligt het vrije verkeer van personen, diensten, goederen en kapitaal, als ook de vrijheid van vestiging.' Er wordt hier in dezelfde adem gesproken over de rechten van personen en diensten, goederen en kapitaal. Let wel, niet over het recht van personen om diensten te ontvangen en goederen of kapitaal te bezitten, maar over het recht van diensten, goederen en kapitaal om zich vrij te bewegen. Aangezien goederen, diensten en kapitaal geen personen zijn, kan het niet anders zijn dan dat het hier gaat om het recht van bepaalde personen (die goederen en kapitaal bezitten of diensten aanbieden) om dat in de hele Unie te doen.

Als we verder kijken wat er staat over afzonderlijke rechten die Europa wil garanderen, dan is dat niet het recht op arbeid, maar slechts 'het recht te werken en een vrijelijk gekozen of aanvaard beroep uit te oefenen', niet het recht op sociale voorzieningen, maar slechts 'het recht op toegang tot sociale voorzieningen', niet het recht op gezondheidszorg, maar 'het recht op toegang tot'. En dat altijd met de nadrukkelijke bepaling 'onder eerbiediging van de nationale wetgeving en praktijken'.

Dat betekent dat Europa afziet van het vastleggen van elementaire rechten, recht op arbeid, recht op gezondheidszorg, recht op een dak boven het hoofd. Kortom, recht op een menswaardig leven. Maar wel heeft iedereen het recht om zijn kapitaal overal in Europa in te zetten.

Vergelijk dat met artikel 25 van de Universele Verklaring van de rechten van de mens van de VN die in 1948 werd aangenomen: 'Een ieder heeft recht op een levensstandaard, die hoog genoeg is voor de gezondheid en het welzijn van zichzelf en zijn gezin, waaronder inbegrepen voeding, kleding, huisvesting en geneeskundige verzorging en de noodzakelijke sociale diensten, alsmede het recht op voorziening in geval van werkloosheid, ziekte, invaliditeit, overlijden van de echtgenoot, ouderdom of een ander gemis aan bestaansmiddelen, ontstaan ten gevolge van omstandigheden onafhankelijk van zijn wil. Moeder en kind hebben recht op bijzondere zorg en bijstand. Alle kinderen, al dan niet wettig, zullen dezelfde sociale bescherming genieten.'

Het is duidelijk dat er eerder van een stap achteruit dan van een stap vooruit sprake is.

Maar het tegenhouden van verslechtingen is niet voldoende. We kunnen niet volstaan met het behoud van de restanten van de welvaartsstaat. Door de vrije marktwerking zullen die verworvenheden steeds onder zware druk blijven staan. Ook op het vlak van sociaal beleid zijn nationale oplossingen niet toereikend. Juist op dit vlak is een Europabreed beleid noodzakelijk om de macht van vooral de grote multinationale ondernemingen op de vrij gemaakte markt te weerstaan. Alleen duidelijke Europese normen kunnen voorkomen dat de wedren naar de bodem doorzet.

Een van de uitgangspunten zal moeten zijn harmonisatie naar boven. Dat wil zeggen het vastleggen van normen op het niveau van de lidstaat met de hoogste norm. (En niet zoals nu meestal het geval is harmonisatie naar beneden.) Dat geldt zowel voor milieunormen als voor sociale normen.

Bij sociale normen zullen we rekening moeten houden met de zeer uiteenlopende sociale, economische en culturele situatie in Europa. Dat betekent dat we bijvoorbeeld niet een vast, in alle landen gelijk, Europees minimumloon kunnen eisen. In plaats daarvan kunnen we - zoals dat door de Euromarsen is voorgesteld - een minimumloon eisen van een bepaald percentage (50%) van het bruto binnenlands product per persoon. Dat zou dus leiden tot een minimumloon dat behoorlijk uiteen kan lopen per land. En toch kan dan gezamenlijk gestreden worden voor die norm.

Op verschillende andere terreinen moet en kan er een proces van harmonisatie van bovenaf worden ingezet. Daarbij valt te denken aan zaken als veiligheidsnormen op het werk, de strijd tegen seksuele intimidatie op het werk, bescherming van jonge werknemers, behoud van contract bij overname van het bedrijf en dergelijke. Op al deze punten bestaat er nationale wet- en regelgeving waarvan de meest ontwikkelde voor heel Europa van toepassing kunnen worden verklaard.

Daarnaast zijn er terreinen waar nieuwe normen ingevoerd kunnen en moeten worden. Daarbij gaat het vooral om zaken waarvan de invoering in heel Europa van belang is omdat het zo de bedrijven de mogelijkheid ontnemt om werknemers in verschillende landen tegen elkaar uit te spelen. Daarbij valt te denken aan zaken als arbeidstijdverkortings, gelijke rechten voor werknemers uit niet EU-lidstaten, volledig gelijke rechten voor vrouwen en mannen en dergelijke.

Dit sociaal Europa zal door de strijd van sociale bewegingen afgedwongen moeten worden. Daarvoor is het noodzakelijk dat die sociale bewegingen veel meer europeaniseren. Dat ze de strijd tegen de afbraak van de verzorgingsstaat op nationaal vlak in het kader plaatsen van de strijd tegen het huidige Europa. Dat ze rigoureuze breken met het denken in louter nationale kaders en oplossingen en in plaats daarvan een Europees perspectief naar voren halen. Een aantal bewegingen zijn daar al druk mee bezig, zoals ATTAC, of zijn zelfs ontstaan als internationale of Europese bewegingen, zoals de sociale fora en de Euromarsen. Maar bij de meer traditionele bewegingen zoals de milieubeweging en vooral de vakbeweging betekent internationale samenwerking nog hoofdzakelijk het werken in internationale bureaucratische structuren en integratie in de overlegcultuur van het huidige Europa.

Het is niet toevallig dat deze organisaties al dan niet openlijk campagne voerden voor de Europese Grondwet terwijl een heel groot deel van hun basis en in sommige gevallen - zoals de vakbeweging - een duidelijke meerderheid van hun leden tegen stemde. Dat geeft aan dat de politiek van integratie en meedenken in neoliberale kaders die aan de top gemeengoed is door de basis niet wordt gedeeld.

Het uitbreiden van allerlei vormen van direct contact tussen de basis van die organisaties in verschillende Europese landen, deelname aan internationale activiteiten als de sociale fora, kunnen dat proces versterken en helpen mee om een strijdbare progressieve Europese beweging te versterken.

EEN DEMOCRATISCH EUROPA

Hét centrale probleem van het huidige Europa is het ondemocratische karakter ervan. Van de Europese instellingen en instituties is er slechts één direct door de bevolking gekozen: het Europese Parlement (EP). Dit parlement mist echter de bevoegdheden van een volwaardig parlement.

Het kan geen initiatieven voor wetgeving nemen. Haar wetgevende arbeid beperkt zich tot het goed- of afkeuren of amenderen van voorstellen van de Europese Commissie. Haar wetgevende taak deelt ze met de Raad van ministers. In het Europese jargon wordt dan ook gesproken over de 'medewetgevende' taak van het parlement. Op sommige beleidsterreinen kan het EP amendementen voorstellen op

DEMOCRATIE, PARLEMENT EN PARTICIPATIE

Er is geen term uit de politieke woordenschat die zo veel gebruikt wordt als democratie. En zo vaak in betekenissen die wel erg veel van elkaar verschillen. Daarom is het geen overbodige luxe om duidelijk te maken wat wij er onder verstaan. Volksmacht is natuurlijk een vrij letterlijke vertaling, maar ook dat begrip is wat sleets geworden. Maar macht en volk, daar gaat het uiteindelijk toch om. Directe machtsuitoefening door het totaal van de bevolking is wat moeilijk. In een beperkte groep kan een algemene vergadering met 'één mens één stem' nog bepalend zijn. Bij de wat grotere getallen komt er al gauw een vorm van delegatie van de macht om de hoek kijken.

In de parlementaire democratie is die machtsdelegatie sterk geformaliseerd. De kiezer draagt zijn macht in het stemhokje over aan een politicus. Pas een paar jaar later is de kiezer weer aan zet en kan hij dezelfde of een andere politicus een mandaat geven.

Een dergelijk systeem is natuurlijk veel beter dan als politici zonder mandaat de dienst uit maken. Maar de macht van de kiezer is wel erg beperkt. Daarom is er geen reden om de parlementaire democratie als de enige of de hoogste vorm van democratie te zien. Hoe directer de macht van de burgers tot uitdrukking komt, hoe democratischer.

Dus beter directe, dan getrapte verkiezingen. Beter verkiezingen voor een duidelijk omschreven mandaat, dan met een zeer ruim. Beter een bevolking die ook mee kan praten en behalve over personen ook kan beslissen over de inhoud. Bijvoorbeeld in één referendum.

In die zin gebruiken wij democratisch en democratischer. Zo veel mogelijk directe invloed van de burger op de macht en zo veel mogelijke directe verantwoordelijkheid van de burger.

door de Commissie ingediende wetten en heeft ze een veto op beslissingen van de Raad. Maar haar taak als medewetgever strekt zich niet uit tot alle Europese beleidsterreinen. Er zijn terreinen waar zelfs die medewetgevende bevoegdheid ontbreekt.⁵ Dan is er alleen sprake van een 'niet bindend advies' van het EP, of heeft het parlement alleen 'het recht om regelmatig op de hoogte te worden gebracht'. Dat laatste is bijvoorbeeld het geval bij het buitenlandbeleid, maar ook bij

⁵ Het EP heeft louter adviesrecht op het gebied van asiel en justitie, landbouw en visserij, bij het vaststellen van concrete programma's voor onderzoek en technologische ontwikkeling en bij sommige sociale onderwerpen.

De Grondwet voorzag in de uitbreiding van de medewetgevende bevoegdheden met onder andere asiel en justitie en landbouw en visserij. Maar daar stond tegenover dat er ook een zeer gevaarlijke nieuwigheid werd geïntroduceerd, namelijk wetgeving die formeel geen wetgeving is. Naast de Europese wetten en kaderwetten is er dan sprake van 'Europese verordeningen': "een handeling van algemene strekking, niet zijnde een wetgevingshandeling, ter uitvoering van een wetgevingshandeling of van sommige bepalingen van de Grondwet. Deze kunnen bindend en rechtstreeks toepasbaar zijn". En 'Europese besluiten': "een handeling, niet zijnde een wetgevingshandeling, die verbindend is in al haar

de samenwerking op het vlak van binnenlands- en justitiebeleid en terrorismebestrijding. Kortom, bij die beleidsterreinen waar de burgerrechten geraakt worden.⁶

Haar positie ten opzichte van het uitvoerend orgaan, de Europese Commissie, maakt duidelijk hoe zwak de positie van het Europese Parlement is. De Commissie wordt aangesteld door de Europese Raad. Daarbij wordt eerst een voorzitter uitgekozen die vervolgens - uit de door de regeringen voorgedragen kandidaten - 'zijn' Commissie samenstelt. De rol van het parlement is beperkt tot een noodzakelijke goedkeuring van de voorzitter en de Commissie in zijn geheel. Het parlement kan geen individuele Eurocommissarissen naar huis sturen.⁷ Voor het naar huis sturen van de hele Commissie is een tweederde meerderheid van het parlement nodig.

Van een parlementaire democratie waarin het gekozen parlementaire orgaan uiteindelijk steeds het laatste woord heeft, de uitvoerende macht controleert en uiteindelijk met een eenvoudige meerderheid naar huis kan sturen, is in Europa dus geen sprake.

De beperkte bevoegdheden van het EP leiden tot een grote mate van depolitisering van het EP. Het heeft voor de verschillende politieke stromingen in het parlement nauwelijks zin om voor een meerderheid voor hun opvattingen te strijden. Het parlement kan toch geen initiatieven voor wetten nemen en de grote lijnen van het beleid worden buiten haar om vastgesteld. Haar rol als politieke arena is dus zeer beperkt.

---

onderdelen". Zie de Grondwet artikel 33.

Deze 'wetten' die geen 'wetten' zijn geven de mogelijkheid om allerlei zaken verplichtend op te leggen (door de Raad, de Commissie, maar ook de Europese Centrale Bank), zonder enige vorm van democratische controle.

---

⁶ Daarnaast zijn er nog allerlei andere regels en beperkingen die in het nadeel van het parlement werken. Zo kan het EP op terreinen waar zij bevoegd is wel amendementen indienen op voorstellen van de Commissie maar die kunnen door de Raad vervolgens verworpen worden. Ook zijn er binnen de procedures tijdslimieten die door het parlement moeten worden gehaald; zo niet, dan haalt het standpunt van de Raad het. Ook geldt bij cruciale stemmingen als meerderheid van stemmen een meerderheid van het aantal leden van het parlement en niet de meerderheid van de aanwezige leden.

---

⁷ Het afwijzen van de katholieke homofob Buttiglione als commissielid wordt vaak als voorbeeld aangehaald om aan te tonen dat het EP wel degelijk de mogelijkheid heeft om individuele commissieleden weg te sturen. Dat is niet juist. Het was commissievoorzitter Barroso die onder druk van de publieke en parlementaire opinie Buttiglione heeft vervangen. Het enige wat het parlement formeel had kunnen doen was dreigen om de hele Commissie af te wijzen. Daarvoor is een tweederde meerderheid in het EP nodig. Theoretisch volstaat dus de steun van eenderde van het parlement om de Commissie in het zadel te houden.

EEN ECHT PARLEMENT

Democratisering van Europa zal in de eerste plaats moeten betekenen dat het Europees Parlement 'normale' parlementaire bevoegdheden krijgt: het recht van initiatief; beslissingsbevoegdheid over alle zaken op Europees niveau; de mogelijkheid om de Europese Commissie en individuele Commissarissen met een motie van wantrouwen weg te sturen (met een eenvoudige meerderheid van stemmen).

Een dergelijke versterking van de positie van het parlement heeft vergaande consequenties voor het hele bouwsel van Europese instellingen. We zullen een aantal daarvan bekijken.

De Commissie zal van de huidige positie als 'technisch' uitvoerend orgaan moeten veranderen in een politiek bestuur. Een orgaan dat politieke verantwoording aflegt aan het parlement en steunt op een parlementaire meerderheid. Ze zal er dan - net als een normale regering in een parlementaire democratie - voor moeten zorgen dat ze de steun van de meerderheid van het EP heeft en behoudt. De benoeming van de Commissie zal niet meer plaatsvinden door de Raad, maar er zal in een onderhandelingsproces een Commissie moeten worden samengesteld op basis van een regeerakkoord dat de steun heeft van de meerderheid van het EP. Dat betekent ook dat de regel dat ieder land een eigen commissaris levert komt te vervallen.

Wie dergelijke voorstellen naar voren brengt kan meteen rekenen op de reactie dat hiermee een Europese staat wordt opgericht, dat dit puur federalisme is. Naar onze mening ten onrechte. Zoals eerder gezegd: het huidige Europa is al lang meer dan louter een samenwerkingsverband van soevereine staten. Er bestaat al een Europees bestuursniveau. De vraag of dit niveau meer of minder macht moet krijgen, of we meer of minder in de richting van een federatieve Europese staat gaan, hangt af van de bevoegdheden die dat niveau krijgt. Niet van de vraag of de zaken op dat niveau democratisch, of zoals nu, ondemocratisch zijn geregeld. Ons uitgangspunt is dat wat er op Europees niveau geregeld en besloten wordt democratisch moet worden besloten.

We hebben eerder al aangegeven dat er naar onze mening op bepaalde punten minder en op andere punten van meer Europese invloed sprake moet zijn. Daar zijn vele opvattingen over mogelijk. Maar ook de beslissingen daarover zullen langs democratische weg genomen moeten worden.

We kunnen het vergelijken met de verschillende bestuursstructuren die we binnen de Nederlandse staat kennen. Van gemeentebestuur, provinciaal bestuur, naar landelijk bestuur. Met in sommige gevallen nog een stadsdeelbestuur op het laagste niveau. De vraag welke bevoegdheden op welk niveau thuis horen is voortdurend onderwerp van politieke discussie en strijd. Daar vinden ook voortdurend veranderingen in plaats. Sommige zaken worden gedecentraliseerd, andere gecentraliseerd.

Maar als het goed is functioneren de besturen op alle niveaus onder controle van het direct door de bevolking gekozen orgaan op dat niveau: de stadsdeelraad, de gemeenteraad, provinciale staten en het parlement. Dat moet ook gelden voor het supranationale niveau van Europa.

Alleen wie de Europese samenwerking wil beperken tot louter incidentele verdragen tussen Europese staten zonder eigen Europese uitvoeringsstructuur of regelgeving kan ons inziens pleiten voor het weglaten van democratische controle op Europees vlak. Dan kan volstaan worden met de controle van de nationale parlementen. Dan is een Europees parlement eigenlijk helemaal overbodig.

VAN RAAD NAAR SENAAAT

Democratisering van Europa heeft de meest vergaande consequenties voor de positie van de Raad. Op dit moment is die de hoogste macht in Europa. De sterke positie van de Raad wordt gelegitimeerd door het nationaal belang. De afzonderlijke landen moeten in Europa het initiatief houden. Grote landen - of een blok van landen - moeten niet kunnen overheersen. Alle landen moeten instemmen met het beleid. Vandaar dat de Raad op de belangrijkste beleidsterreinen besluiten neemt met eenstemmigheid zodat ieder land feitelijk over een veto beschikt.

Tegen deze redenering is niet veel in te brengen. Het is duidelijk dat het politieke leven in Europa zich vooral binnen nationale kaders afspeelt. Er is nauwelijks van een Europawijd debat of een Europese publieke opinie of meningsvorming sprake. Zolang dat het geval is zal ook de politieke besluitvorming in Europa langs nationale lijnen plaats blijven vinden. Het negeren van die realiteit en het met een Europese

meerderheid van stemmen opleggen van besluiten waar nationaal geen draagvlak voor is, is heel gevaarlijk. Het zal leiden tot het aanwakkeren van nationalistische sentimenten en stromingen.

Maar er is ons inziens geen reden om die 'borging' van nationale belangen, of nationale 'opvattingen' via de regeringen van de lidstaten te laten lopen. Regeringen vormen de uitvoerende macht op nationaal vlak. Het is op zich al heel vreemd dat als ze als Raad (van ministers) bij elkaar komen ze op Europees vlak de belangrijkste wetgevende macht vormen. Ze maken in Europa wetten die ze later terug in eigen land weer geacht worden uit te voeren. Die vermenging van de wetgevende en uitvoerende macht is één argument tegen de centrale rol van de Raad.

Een tweede is dat nationale regeringen natuurlijk formeel de bevolking van hun land vertegenwoordigen maar in de praktijk kunnen ze slechts op de steun van een deel van de bevolking en het nationale parlement rekenen. Daar komt bij dat regeringen behalve met het 'nationale' belang ook met het specifieke regerings-, partij- of coalitiebelang te maken hebben.

Daarom ligt het veel meer voor de hand om de borging van het nationale belang niet door de regering maar door direct door de bevolking gekozen volksvertegenwoordigers te laten doen. Dat zou kunnen door naast het Europese Parlement een Europese senaat (of landenkamer) samen te stellen. Daarin kan dan vanuit ieder land een representatieve delegatie worden gekozen.⁸ Een bijkomend voordeel van een dergelijke twee-kamerconstructie is dat het systeem van landelijke kieslijsten voor het EP kan komen te vervallen ten gunste van Europese lijsten. (Voor die politieke stromingen die dat wensen.) Dan kan een Nederlandse kiezer desgewenst op een Franse trotskist, een Engelse feministe of een Deense groene stemmen.

Het Europese Parlement vormt dan de vertegenwoordiger van de Europese bevolking, de senaat van de volkeren van Europa. De senaat zou een sterke positie moeten hebben ten opzichte van het EP en ook de nationale fracties in de senaat zouden op vele punten

⁸ Die delegatie zou bijvoorbeeld gelijktijdig met het nationale parlement kunnen worden gekozen. Ook zou ze uit een representatief deel van het nationale parlement kunnen bestaan.

een veto moeten hebben. Daarmee kan dan bijvoorbeeld het opheffen van het Nederlandse drugs- of euthanasiebeleid worden voorkomen.

Met een dergelijke constructie is het mogelijk om tot een fundamentele democratisering van Europa te komen zonder dat dat automatisch tot een versterking van Europa leidt. Net als op nationaal vlak is parlementaire democratie niet de enige en alleenzaligmakende vorm van democratie. En ofschoon de invoering van een echte parlementaire democratie op Europees vlak een geweldige stap vooruit zou betekenen, zijn ook andere democratische instrumenten gewenst. Daarbij denken we onder andere aan een Europees bindend referendum, de mogelijkheid van burgers om wetsvoorstellen op de agenda te zetten en dergelijke.

Het is duidelijk dat een Europa zoals hierboven geschetst een ander Europa is dan de huidige Unie. Met een andere structuur, andere organen met andere bevoegdheden. Het belangrijkste verschil is dat de nationale regeringen als bepalende kracht vervangen worden door democratische organen. Daarmee zal de dynamiek een geheel andere zijn dan die we van de afgelopen decennia kennen. Direct gekozen democratische organen zijn immers veel gevoeliger voor wat er in de samenleving leeft.

HERSENSCHIM OF KANS

De eerste vraag die dergelijke plannen oproepen is natuurlijk of een dergelijk democratisch Europa een schijn van kans heeft. Is het meer dan een utopie van verstokte wereldverbeteraars? Die vraag zal natuurlijk pas door de geschiedenis beantwoord worden. Het antwoord hangt af van de politieke strijd die in de komende periode rond en over Europa gevoerd zal worden.

Het is wel duidelijk dat het Franse en Nederlandse nee de EU in een crisis heeft gestort waar niet makkelijk langs de geëigende kanalen een oplossing voor gevonden zal worden.

Natuurlijk heeft Europa al vele crises gekend. De geschiedenis van de Europese eenwording in de afgelopen halve eeuw kan zelfs gezien worden als een opeenvolging van crises. En die crises hebben niet verhinderd dat het proces van eenmaking toch gestaag is doorgegaan. Men zou zelfs kunnen zeggen dat de hele ontwikkeling van de EU er een is geweest waarbij men steeds van crisis naar crisis ging.

Maar deze crises waren steeds crises door tegenstellingen tussen verschillende landen (althans de regeringen van verschillende landen). Het ging steeds om botsende belangen en ambities van de deelnemende landen / regeringen.

Bij de huidige crisis gaat het om een botsing van belangen en ambities van de hele Europese elite, inclusief alle Europese regeringen, en bijna alle traditionele politieke stromingen enerzijds en de meerderheid van de Europese bevolking anderzijds.

Om de schade van het Franse en Nederlandse nee te beperken stelt men het voor alsof dat de uitzonderingen zijn. Maar de werkelijkheid is anders. Juist de referenda in Spanje en Luxemburg die een ja opleverden vormen de uitzondering. Dat zijn twee landen die ieder op hun eigen manier enorm van het huidige Europa profiteren. Luxemburg met slechts 0,1% van de EU-bevolking als zetel van een groot aantal Europese instellingen en als Europees belastingparadijs. Spanje heeft enorm geprofiteerd van de Europese structuurfondsen, en voor veel Spanjaarden is de aansluiting bij Europa synoniem voor het afscheid van het Francotijdperk en het begin van de sterke economische groei en vooruitgang sindsdien.

Polen is op dit moment het enige land waar oorspronkelijk een referendum gepland stond waar nu op basis van de opiniepeilingen een ja te verwachten is. In Portugal houden volgens de peilingen het ja en nee elkaar in evenwicht. In de rest van de landen inclusief een aantal landen waar het verdrag inmiddels door het parlement zonder referendum is goedgekeurd, is een meerderheid van de bevolking tegen.

Dat is ook de reden dat de stoere woorden vanuit Brussel direct na de uitslag in Frankrijk en Nederland, dat men door ging met het ratificeringproces en de geplande referenda, weer snel werden ingetrokken. Na het Luxemburgse referendum (dat met 56,5% ja en 43,5% nee gezien de Luxemburgse situatie een relatief succes was voor het nee-kamp) zijn alle andere referenda in de doofpot gestopt.

Er ligt dus voor het huidige Europa een reëel probleem. Op basis van het verdrag van Nice is het functioneren van het Europa met vijftwintig lidstaten problematisch. De poging om dat met de Grondwet op te lossen is voorlopig mislukt. Er is grote verdeeldheid over wat er nu moet gebeuren. De in juli ingelaste denkpauze heeft tot nu toe

DE INSTELLINGEN VAN DE UNIE

Echt doorzichtig is de structuur van het huidige Europa niet. Daarom de belangrijkste organen en hun bevoegdheden hier op een rijtje.

DE EUROPESE RAAD

De Europese Raad is de vergadering van regeringsleiders (en een enkel staatshoofd) samen met de voorzitter van de Commissie. De Raad bepaalt de beleidslijnen van de Unie en beslist via consensus. Het voorzitterschap van de Raad ligt iedere zes maanden bij een ander land.

DE RAAD VAN MINISTERS

De Raad van Ministers heet officieel de "Raad van de Europese Unie" en bestaat uit de ministers van de lidstaten op één vakgebied. De Raad van Ministers vormt samen met het Europese Parlement de wetgevende macht. De ministers zijn gemachtigd om namens hun regering bindende afspraken te maken. Op een aantal gebieden wordt gewerkt met besluitvorming via gekwalificeerde meerderheid, op andere gebieden is eenstemmigheid noodzakelijk.

De besluiten van de Raad van Ministers worden voorbereid door een of meer van de honderden comités waarin hoge ambtenaren van de verschillende landen en vertegenwoordigers van de Commissie zitten.

HET EUROPESE PARLEMENT

Sinds 1979 is er een rechtstreeks, steeds voor vijf jaar gekozen parlement. Het bestaat momenteel uit 732 leden en vergadert in Brussel of Straatsburg. Het vormt samen met de Raad van Ministers de wetgevende macht van de Unie. Het heeft geen initiatiefrecht en kan niet beslissen over de inkomsten van de Unie.

DE EUROPESE COMMISSIE

De Europese Commissie bestaat uit 25 commissarissen en een uitgebreid administratief apparaat. Ze wordt vaak de 'uitvoerende macht' genoemd, maar heeft wel het monopolie op het wetgevend initiatief. De voorzitter van de Commissie wordt gekozen door de Europese Raad, maar de benoeming vereist instemming van het parlement. Vervolgens stelt de voorzitter de Commissie samen uit door de landen voorgedragen commissarissen. De leden van de Commissie zijn formeel onafhankelijk, dat wil zeggen ze mogen geen instructies ontvangen van de landen waaruit ze afkomstig zijn. Maar om als commissaris naar Brussel gestuurd te worden moet je wel het volle vertrouwen van de regering hebben.

Er is één commissaris per land. De besluiten in de Commissie worden genomen met gewone meerderheid. De Commissie heeft initiatiefrecht (kan wetsvoorstellen indienen). Ze is verantwoording schuldig aan het parlement dat haar met een motie van wantrouwen af kan zetten. (Alleen de hele Commissie, niet een afzonderlijke commissaris.)

Tot slot zijn er dan nog: het Hof van Justitie, dat toeziet op de correcte toepassing van het communautaire recht, de Rekenkamer die toeziet op de correcte uitvoering van de Europese begroting, de Europese Centrale Bank en een investeringsbank en tot slot een aantal raadgevende comités, zoals het Comité van de Regio's, en het Economisch en Sociaal Comité waarin organisaties van werkgevers, werknemers en andere belangengroepen (coöperaties, consumenten en dergelijke) zijn vertegenwoordigd.

nog niets zichtbaars opgeleverd. Sommigen pleiten er voor om de Grondwet, al dan niet in wat aangepaste vorm, alsnog aangenomen te krijgen. En er zijn zelfs voorstellen om in Frankrijk en Nederland de referenda maar over te laten doen. Maar in Frankrijk en Nederland begrijpen de voorstanders van de Grondwet over het algemeen wel dat die aanpak de beste manier is om de zaak helemaal in het honderd te laten lopen.

Er is dus een duidelijke crisis en voorlopig is er geen duidelijkheid in welke richting men een oplossing zal zoeken. Dat geeft mogelijkheden om plannen voor een ander Europa uit te werken en daar steun voor te werven. Of dat voldoende lukt, en of we er daarmee uiteindelijk in slagen om de ontwikkeling van Europa een andere richting in te sturen, zal moeten blijken. Maar het is duidelijk dat er in de afgelopen halve eeuw nooit een gunstiger moment is geweest om dat te proberen.

BREDE MAATSCHAPPELIJKE DISCUSSIE

Plannen voor een ander Europa worden niet zo maar op een achternamiddag in elkaar gezet. Daarvoor is een brede discussie nodig met mensen met allerlei verschillende deskundigheden en invalshoeken. Mensen die in verschillende sociale bewegingen actief zijn.

Een begin is gemaakt tijdens de referendumcampagne. Nog nooit is er zo veel geschreven en gediscussieerd over Europa als in de weken voorafgaande aan 1 juni 2005. Dat geldt voor Nederland, maar dat geldt op nog veel grotere schaal voor Frankrijk waar het debat veel breder en omvattender was.

Op basis van die discussie wordt er nu op allerlei plaatsen verder gediscussieerd over Europa na het nee. De officiële door Tweede Kamer en regering georganiseerde maatschappelijke discussie gaat niet door maar dat zal vooral tegenstanders van het huidige Europa er niet van weerhouden om de discussie voort te zetten.

Een belangrijk podium voor deze discussie zijn de sociale fora. Zowel op het Europese Sociaal Forum in Athene als op het Nederlandse Forum in mei in Nijmegen zullen activisten uit vele sociale bewegingen discussiëren en plannen uitwerken. Een ander Europa zal daar een

belangrijk punt zijn. Vooral het ESF zal de discussie op een Europees vlak kunnen brengen.

Er kunnen dan ook concrete plannen uitgewerkt worden om een ander Europa dichterbij te brengen.

Dergelijke bijeenkomsten worden bijgewoond door duizenden mensen die weer actief zijn in een groot aantal organisaties en netwerken, waardoor het effect veel groter is dan het aantal mensen dat fysiek aanwezig is. Maar uiteindelijk gaat het bij deze beweging toch maar om een fractie van de Europese bevolking. Dit zijn de goed geïnformeerde activisten die voorstellen doen en plannen uitwerken.

EEN DEMOCRATISCHE CONVENTIE

Een democratisch Europa kan natuurlijk alleen tot stand komen door middel van een democratisch proces. Ook hier kan de gang van zaken met de Grondwet een voorbeeld zijn van hoe het niet moet. En kan de kritiek op die gang van zaken de basis vormen voor een alternatief voorstel.

De Grondwet werd in elkaar gezet door een Europese conventie. De conventie heeft een groot aantal maatschappelijke organisaties geconsulteerd. Maar ze had geen democratisch mandaat. Ze bestond uit vertegenwoordigers van de regeringen van de lidstaten en van de parlementen. Het waren geen gekozen vertegenwoordigers van de bevolking en ze waren niet gekozen op basis van hun voorstellen of opvattingen over de toekomst van Europa. Een ander Europa zal het resultaat moeten zijn van een ander soort conventie. Een conventie waarvan de leden direct door de bevolking zijn gekozen op basis van een duidelijke visie op de toekomst van Europa, een programma voor het toekomstige Europa. Er zijn verscheidene manieren om tot een dergelijke conventie te komen, maar wat ons essentieel lijkt is dat er voldaan wordt aan de volgende punten.

De leden ervan moeten direct gekozen worden door de Europese bevolking. Hun verkiezing moet plaatsvinden op basis van een duidelijke visie op de toekomst van Europa. Het resultaat van hun werkzaamheden (of verschillende alternatieven) moet uiteindelijk in

een Europees referendum aan de hele Europese bevolking worden voorgelegd.

Het referendum van 1 juni 2005 heeft laten zien dat het geen illusie is om te denken dat mensen best wel geïnteresseerd zijn in de toekomst van Europa en zich daar best over uit willen spreken. Het heeft ook duidelijk gemaakt dat dat alleen het geval is als mensen het gevoel hebben dat hun stem er echt toe doet. Dat er echt iets te kiezen valt.

EEN NIEUWE GRONDWET?

Een nieuw Europa zal gebouwd moeten worden op een ander fundament dan het huidige. Of dat fundament een Grondwet wordt genoemd, een constitutie, een stichtingsakte of hoe dan maakt weinig uit. Het gaat om de inhoud en de steun onder de Europese bevolking.

In tegenstelling tot de nu voorgestelde Grondwet zal dit fundament zich moeten beperken tot het vastleggen van de doelstelling en het functioneren van het nieuwe Europa. Het zal de regels van het spel op Europees vlak vast moeten leggen, niet de inhoudelijke politiek. Het zal een einde moeten maken aan het gouvernementele Europa en een democratisch Europa moeten grondvesten. Een Europa dat werkelijk gebaseerd is op de wil van de Europese bevolking.

EEN ANDER EUROPA

Tijdens de campagne voor het referendum over de Europese Grondwet op 1 juni 2005 is in Nederland uitvoerig gediscussieerd over Europa. Een aantal organisaties die toen campagne voerden tegen de Grondwet hebben zich later aaneengesloten in het samenwerkingsverband 'Ander Europa'. In dat kader willen we, na de afwijzing van de Grondwet, verdere werken aan het tot stand komen van een ander Europa. Het gaat hier om:

Comité Grondwet Nee, Stichting voor een Sociaal Europa (Euromarsen), Eurodusnie, Campagne tegen Wapenhandel, Stichting Zora, XminY Solidariteitsfonds, Transnational Institute (TNI) en Attac Nederland.

Contactadres Ander Europa: De Wittenstraat 43-45, 1052 AL Amsterdam.

Vanuit de regering en de Europese Commissie zijn er grote sommen geld beschikbaar voor informatie over Europa. In de praktijk zijn deze fondsen vooral beschikbaar voor voorstanders van het huidige Europa. Organisaties die campagne hebben gevoerd tegen de Europese Grondwet (en daarmee 61,5% van de kiezers achter zich kregen) kregen tot op heden geen geld uit deze fondsen. Daarom zijn we genoodzaakt om zelf voor onze activiteiten fondsen te werven. We hebben daartoe het 'Ander Europa Fonds' opgericht. U kunt daar aan bijdragen door te storten op girorekening 609060 t.n.v. XminY, Amsterdam o.v.v. Ander Europa Fonds.